

در آن‌ها مشغول به کار هستند، می‌باشد. طبق قانون ساحل عاج، زمین به کسی تعلق دارد که روی آن کشت کند. به عقیده قانون‌گذاران این کشور، این امر از آنجا که احتمالاً موانع فرهنگی و نژادی را از مسیر پیشرفت برمی‌دارد روند توسعه اقتصادی کشور را سرعت خواهد بخشید. اما درخواست قانونی شدن مالکیت زمین با آنچه که در واقع موجود است تفاوت زیادی دارد.

این قانون، در عمل با حکمی متضاد ولی غیر مکتوب مبنی بر اینکه زمین به جوامع عشیره‌ای و نژادی که آنرا اشغال کرده‌اند متعلق است، برخورد می‌کند. البته سنت‌های موجود بر این اساس استوارند که مالکیت زمین، از فرهنگ، مذهب و به ویژه حقوق اجدادی تفکیک ناپذیر است. در چنین شرایطی، برای افرادی که در خارج از این الگوی مالکیت قرار دارند، تملک قطعه‌ای از زمین‌های زراعتی غیر ممکن است.

بهرحال غیر محتمل به نظر می‌رسد جوامعی که این چنین به وسیله سنت‌های خود احاطه شده‌اند، به استفاده از ابزار قانونی جدید گرایش پیدا کرده و به آنها گردن نهند. با این حال وقتی ساکنان بومی از اجرای موافقتنامه‌ها خودداری می‌کنند باتولهای مهاجر به قوانین دادگاههای مدون متوسل می‌شوند و لذا دادگاه‌های شهرها همیشه با سیل شکایاتی از این گونه - که برای آنها خسته کننده شده است - روبرو هستند.

ساکنان بومی برای دلسرد کردن باتولهای مهاجر چاره‌هایی نیز اندیشیده‌اند. یک راه حل، تقویت احکام مذهبی قدیمی که سازمان اداری جامعه را کاملاً تحت کنترل دارند می‌باشد. برای افراد بومی که وابستگی عمیقی به عقاید اجدادی خود دارند، محدودیت مذهبی موثر و کارساز است.

البته مالکیت زمینهای زراعی تنها موضوعی نیست که در اثر افزایش تعداد مهاجران مطرح می‌شود. بلکه جنگهای حفاظت شده نیز که توسط روسای برخی از قبائل به عنوان قلمروی قبایل شناخته می‌شوند، به شکل روبه افزایشی مورد تجاوز قرار می‌گیرند. در حالیکه جریان مهاجرت، میزان زمینهای قابل کشت را کاهش داده و فشار وارد بر زمینهای زراعتی موجود را نیز بالا برده است. مهاجران جدید به سراخ جنگلها می‌روند و با نابود کردن آنها زمینهای جدیدی را جهت کشت فراهم می‌کنند.

ماخذ:

- 1- «The I.D.R. C. Reports»' Volume 15' Number 4' October 1986:
 - A - «INSEARCH OF WORK» - Melba Gomes.
 - B - «GAZA,S LABOUR TRAP» Garfield H. Horn.
 - C - «WAVES OF WORKERS' The Arab Worlds Experience» - Nader Fergany.
 - D - «Pros and Cons of PAI NOK» - Ania Wasilewski.
 - E - «KEEPING HOUSE AWAY FROM HOME' Filipina Workers in Hong Kong» - Denis Marchand.
 - F - «SURVIVAL STRATEGIES' in the Andean Countries» - Andrea Doucet.
- 2- «The I.D.R.C Reports» - Volume 14' Number 3 and 4' October 1985:
 - «STRANGERS IN THEIR OWN LAND' Migration Withen Ivory Coast» Jaevques Dupont.

مآخذشناسی

قسمت اول

مهاجرت در ایران

«مآخذ شناسی موضوعی» که چندی است در این نشریه دنبال می‌شود، کوششی است در ارائه منابع و مآخذ موجود در زمینه موضوعاتی که اطلاعات سیاسی - اقتصادی به بررسی پیرامون آنها می‌پردازد. این کار با انگیزه ایجاد امکان دستیابی سریعتر به منابع و مآخذ مطالعاتی و پژوهشی برای متخصصین و علاقمندانی است که قصد آغاز مطالعه در این مقولات را دارند و بیشتر به گزارشها و کتب مستقلی که در این زمینه تالیف و تدوین شده‌اند می‌پردازد. از این رو کتب خارجی و مقالاتی که در مجلات مختلف منتشر شده است را شامل نمی‌شود. با این امید که این کار مقدمه‌ای باشد برای برداشتن گامهایی اساسی‌تر و استوارتر در این زمینه.

از: مقتدالاتام روانبخش

*نگرشی نو به مهاجرت داخلی ایران

محمدجواد زاهدی مازندرانی، محمد رضاحسینی کازرونی، کریم درویش - مرکز تحقیقات روستایی و اقتصاد کشاورزی، وزارت کشاورزی - سال ۱۳۶۲ - تعداد صفحات ۱۹۳

گزارش حاضر در شش فصل و سه ضمیمه تدوین شده است. فصل نخست به شناخت کلی پدیده مهاجرت در ایران اختصاص دارد. در فصل دوم طی سه مبحث جداگانه، تغییرات و تحولات ساختار اقتصادی ایران، تحول شهرها و تغییر تعدادآبادیهای روستایی، اثرات متقابل مهاجرت و ساختار اقتصادی کشور مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل سوم روند مهاجرت روستایی در ایران در یک قرن اخیر مطالعه شده و برای تهیه آمار مورد نیاز جمعیت و مهاجرت در مقاطعی که آمارگیری نشده بود از یک روش برآورد آماری که مختص محاسبه نرخ مهاجرت در جهان سوم است استفاده شده است. سه فصل اول تا سوم به لحاظ ماهیت مسائل مطرح شده عموماً متکی به آمار و اطلاعات کمی است. در فصول چهارم و پنجم که یکی به طرح ویژگیهای مهاجرت‌های روستایی و دیگری به ریشه‌یابی علل این مهاجرت‌ها اختصاص دارد، گزارشهای موردی و مطالعات میدانی محدود مربوط به برخی از نواحی کشور جمع‌بندی شده و کوشش شده است که از درون آن فواید و توانمندی نظری کلی استخراج شود که به سایر نواحی کشور نیز قابل تعمیم باشد. فصل ششم نیز به پیش‌بینی روند مهاجرت روستایی در ایران اختصاص دارد. در پایان این فصول، جمع‌بندی کوتاهی از مطالب و مدعاهای گزارش ارائه شده است.

*مهاجرت مکانی و مهاجرت شغلی (نگرشی

به پدیده مهاجرت در دو دهه اخیر ایران)

محمد رضا حسینی کازرونی - مرکز تحقیقات روستایی و وزارت کشاورزی و عمران روستایی - تیر ماه ۱۳۶۱. هدف از تدوین تحقیق فوق، شناخت علل و عوامل مهاجرت‌های مکانی و شغلی با استفاده از آمارهای موجود و تئوری میزان فوراستیبه است. ژان فوراستیه معتقد است که افزایش بهره‌وری و اشباع مصرف موجب مهاجرت می‌شود. منظور فوراستیه از مهاجرت، مهاجرت شغلی است که الزاماً با مهاجرت مکانی توأم نیست. به عبارت دیگر این محقق، نقطه عزیمت مهاجرت را تغییر شکل از یک بخش اقتصادی به بخش دیگر می‌داند. نویسنده برای اثبات این تئوری از اطلاعاتی در باب جمعیت فعال و غیر شاغل و بیکار فصلی، ظرفیت‌های تولیدی در بخش کشاورزی و تولید محصولات کشاورزی بهره می‌گیرد ولی واقعیت این است که تئوری فوراستیه با جوامع اروپا و آمریکا و برخی از کشورهای صنعتی جهان انطباقی دارد. به این معنی که جمعیت همراه با توسعه اقتصادی، از بخش کشاورزی به صنعت و سپس به خدمات انتقال یافته است. به عبارت دیگر با توسعه اقتصادی از نسبت جمعیت در بخش کشاورزی کاسته شده، به نسبت آن در بخش صنعت افزوده شده است. هر چند که تئوری فوراستیه در کشورهای صنعتی اروپا و کشورهای صنعتی دیگر مصداق دارد. اما در ایران بخشی از این تئوری (افزایش بهره‌وری) قابل انطباق بوده و بخش دوم آن یعنی اشباع شدن مصرف اساساً مصداق ندارد. عدم انطباق این بخش، به دلیل گسترش مصرف در رابطه با درآمد نفت و افزایش سریع جمعیت در ایران می‌باشد.

ویژگیهای مهاجرت در ایران

ابوالقاسم سادات دربندی - مدیریت آمارهای اجتماعی و نفوس، مرکز آمار ایران - اردیبهشت ۱۳۵۷ - تعداد صفحات ۲۸

هدف از تهیه گزارش فوق بررسی و شناخت ویژگیهای مهاجرت در ایران است. بدین منظور نویسنده از منابع آماری مربوط به سرشماریها و نمونه برداریها استفاده کرده است. منابع آماری این تحقیق را به دو گروه می توان تقسیم کرد:

گروه اول: آمار سرشماریهای عمومی نفوس که سه بار در ایران قبل از انقلاب اسلامی یعنی در سالهای ۱۳۲۵، ۱۳۵۵، ۱۳۲۵ صورت گرفته است.

گروه دوم: آمارگیریهای نمونه ای و موردی برای شناخت خصوصیات جمعیت در سالهای مختلف.

این گزارش ضمن ارائه تعاریفی در مورد مهاجرت، مقصد و علت و مدت آن، وضع سواد مهاجرین، وضع اشتغال و فعالیت مهاجرین، اعلام داشته است که براساس سرشماریهای سالهای ۱۳۲۵ و ۱۳۵۵ جمعیت مهاجر در این سالها به ترتیب ۱۱/۳ و ۱۲/۷ و ۱۵/۵ درصد کل جمعیت کشور بوده است.

در سالهای ۱۳۲۵ تا ۱۳۵۵ تعداد مهاجرین برحسب محل اقامت در مناطق شهری ۸۲ درصد و در مناطق روستایی ۱۸ درصد محاسبه شده است.

در سال ۱۳۲۵، ۵۲/۹ درصد کل مهاجرین در استان مرکزی، ۹/۸ درصد در خوزستان، ۹/۲ درصد در مازندران، ۵/۷ درصد در خراسان، ۳/۱ درصد در آذربایجان شرقی، ۲/۸ درصد در استان فارس و ۲/۷ درصد در گیلان جذب شده اند.

مقدمه ای بر تئوری حاشیه نشینی و مهاجرت های بی رویه در کشورهای جهان سوم (یک مطالعه موردی در ایران)

ابوالحسن دانش - دفتر جمعیت و نیروی انسانی وزارت برنامه و بودجه - دی ماه ۱۳۶۲

هدف از تهیه گزارش فوق بررسی تئوری های یک بعدی «حاذبه شهری» و «دافعه روستایی» شناسایی و تجزیه و تحلیل عوامل متشکله نیروهای دافعه و جاذبه در ارتباط با مهاجرت های داخلی و تعیین علل و عوامل حاشیه نشینی متبع از مهاجرت های بی رویه است.

لازم به تذکر است که در رابطه با علت اصلی این مهاجرت ها دو دیدگاه وجود دارد. یک گروه علل مسأله را در شهر جستجو می کنند مانند دسترسی به امکانات شهری، پایین بودن درجه تعصب و گروه گرای و آزادی عمل بیشتر و گروهی دیگر عوامل مهاجرت های بی رویه و بی آندگی ناشی از آن را در روستا می دانند مانند پائین بودن استاندارد زندگی، از بین رفتن واحدهای تولیدی سنتی، کشاورزی تک محصولی وابسته به بازار جهانی، رشد نامگون بخش خدمات نسبت به صنایع و پائین بودن قدرت بهره وری.

در نهایت نویسنده در این گزارش، ایجاد و گسترش جاذبه های مناسب در ابعاد اقتصادی، بازسازی و رقابت ساز بودن صنایع کوچک و متوسط، توزیع عادلانه زمین بین کشاورزان، سرمایه گذاری های عظیم جهت ایجاد و گسترش سیستم آبیاری، ایجاد مراکز بهداشتی و درمانی و شبکه های تعاونی و آشنا کردن روستائیان با مشکلات اجتماعی و فرهنگی حاکم بر شهرها را به منظور کنترل مهاجرت های بی رویه توصیه می کند.

مهاجرت در ایران

وزارت مسکن و شهرسازی - بهمن ماه ۱۳۶۰ - تعداد صفحات ۸۳

هدف از تهیه گزارش فوق بررسی وضعیت مهاجرت به ویژه در ایران و شناخت ابعاد کلی آن، برای استفاده در امر برنامه ریزی مسکن است. عمده مطالب این تحقیق پیرامون سابقه مهاجرت، ابعاد و روند آن و انگیزه های مربوط به مهاجرت و دگرگونی در بافت اقتصادی و اجتماعی روستاها دور می زند. به این منظور نویسنده یا نویسندگان، مسائل

چندی مانند مهاجرت در دوره انقلاب صنعتی، ابعاد مهاجرت، جنس و سن و روند آن در ایران، اشتغال و کار و درآمد در شهرها و سایر تاسیسات و امکانات رفاهی را در این رابطه مورد بررسی قرار داده اند.

در مجموع گزارش به این نکته اذعان دارد که مبارزه با پدیده مهاجرت نه ممکن و نه منطقی است، بنا براین با قبول و شناخت این پدیده به جای مبارزه بی ثمر و غیرمنطقی، باید آن را کنترل و هدایت کرد و از تمرکز جمعیت در تهران و شهرهای بزرگ و ایجاد مشاغل کاذب جلوگیری کرد. در این زمینه توزیع معقول اعتبارات عمرانی، طرحهای زیربنایی و بالاخره توزیع صنایع و واحدهای خدمات در سطح کشور می تواند آثار مطلوبی داشته باشد.

نظری به وضع مهاجرت های داخلی ایران

بانک مرکزی ایران - اداره بررسیهای اقتصادی - دی ماه ۱۳۵۴ - تعداد صفحات ۲۴

هدف از تهیه گزارش فوق - بررسی ویژگیهای مهاجرت و عوامل و انگیزه های موثر در حرکات جغرافیایی جمعیت کشور است. این بررسی در ۶ قسمت تنظیم شده است. در بخش اول هدفهای بررسی و روشهای به کار رفته مورد بحث قرار گرفته و سعی شده تا نارسائیهای آماری بانک روشهای معمول در دموگرافی تا حدودی تعدیل شود.

در بخش دوم از طریق تجزیه و تحلیل ارقام موجود برآوردهای انجام شده، وضع کلی مهاجرتها بررسی شده است. نتیجه این تجزیه و تحلیل نشان می دهد که طی سرشماری های سالهای ۱۳۲۵ و ۱۳۵۵ نرخ خالص مهاجرت در جامعه شهری ایران بطور متوسط سالانه بیش از ۲ درصد بوده است. نرخ خالص مهاجرت از مناطق روستایی کشور نیز در همین دوره سالانه ۱/۷ تا ۱/۵ درصد بوده است.

بخش سوم به بررسی عوامل و انگیزه های موثر در مهاجرت ایران و اغلب کشورهای در حال توسعه اختصاص داده شده است. در این بخش ضمن بررسی آمار توزیع مهاجران بر حسب کار و فعالیت، این نتیجه حاصل شده است که عوامل و انگیزه های اقتصادی در امر مهاجرت بیش از دیگر عوامل موثر است.

در بخش چهارم، خصوصیات سنی جمعیت مهاجرمورد بررسی قرار گرفته و نتایج بدست آمده در این بخش نشان می دهد که گروههای سنی ۳۲ - ۲۵ ساله دارای بیشترین تحرک جغرافیایی بوده اند.

بخش پنجم مسأله مهاجرت به تهران به عنوان بزرگترین قطب مهاجر پذیر کشور را مورد بررسی قرار داده و نتیجه گیری شده است که در مهاجرت به تهران غیر از انگیزه های اقتصادی، اشتغال و درآمد سایر عوامل مانند تمرکز لغاری و فرهنگی (تسهیلات بهداشتی، رفاهی و تفریحی) نیز بطور قابل ملاحظه ای موثر بوده است.

بخش ششم نیز در رابطه با پیشبینیها و راه حل هاست.

مهاجرت های داخلی ایران

حیب الله زنجانی - محمد آراسته خوی - داریوش صدری وحیدی - از انتشارات بخش جمعیت شناسی مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران - دیماه ۱۳۲۹ - تعداد صفحات ۷۸

گزارش حاضر به بررسی وضعیت مهاجرت های داخلی ایران براساس سرشماری سال ۱۳۲۵ پرداخته است. این گزارش حاکی از آن است که ۸۷/۱ درصد از جمعیت کل کشور، از متولدین شهرستانهای مورد سرشماری (بومیان) بوده اند و این به آن معنی است که ۱۲/۹ درصد از کل جمعیت کشور تا سال سرشماری جابجایی و تحرک داشته و به عبارت دیگر این عده بوده اند که مهاجرین داخلی کشور را تشکیل می داده اند.

نسبت مهاجرین در مناطق شهری استانها و فرمانداریهای کل بیش از دو برابر نسبت مهاجرین کل کشور یعنی ۲۶ درصد و در مناطق روستایی تنها ۲/۵ درصد بوده که احتمالاً عده زیادی از آنان نیز مأموران دولتی بوده اند. با این حساب ۹۵/۵ درصد از ساکنین مناطق روستایی تحرک و جابجایی نداشته اند و محل تولد آنها همان محل سکونتشان بوده است. عمده مطالب این گزارش در سه فصل اصلی

بشرح زیر تنظیم شده است:

فصل اول: حرکات داخلی جمعیت برحسب محل تولد به تفکیک در مناطق شهری و روستایی کل کشور و استانها و فرمانداریهای کل.

فصل دوم: نسبت جنسی در جمعیت کشور برحسب محل تولد آنها، در مناطق شهری و روستایی، نسبت جنسی در گروههای مختلف سنی برحسب محل تولد در رابطه با تحرک مکانی در کل کشور و استانها و فرمانداریهای کل.

فصل سوم: گروههای سنی در کل کشور به تفکیک منطقه و جنس در رابطه با تحرک مکانی، مقایسه مهاجرت های داخلی ایران تا سالهای ۱۳۲۵ و ۱۳۴۵ در گروههای مختلف سنی، پیش بینی حرکات داخلی جمعیت تا سال ۱۳۵۵، ساختمان سنی و جنسی جمعیت استاندارد شده کل کشور برحسب محل تولد و هرمهای سنی مربوطه، درجه تحرک مکانی در کل کشور و استانها و فرمانداریهای کل به تفکیک جنس و منطقه در گروههای سنی، رابطه سن و بعد جابجایی جمعیت، میانگین سنی برحسب محل تولد در استانها و فرمانداریهای کل کشور به تفکیک جنس و منطقه.

مهاجرت های خارجی ایران

دکتر حیب الله پیمان - بخش جمعیت شناسی دانشگاه تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی - مرداد ۱۳۲۹ - تعداد صفحات ۳۶

گزارش حاضر به بررسی وضعیت مهاجرت های خارجی در ایران بر مبنای اطلاعات و آمار سرشماری سال ۱۳۲۵ و ۱۳۲۵ پرداخته است. سرشماری سال ۱۳۲۵، تعداد مهاجرین خارجی را در سراسر کشور ۵۷۱۱۵ نفر اعلام کرده است. این رقم تحت عنوان متولدین خارج از کشور آمده است که در این گزارش به عنوان مهاجرین خارجی تلقی شده اند. بر طبق سرشماری سال ۱۳۲۵، تعداد متولدین خارج از کشور در آن سال ۲۲۷۹۶ نفر بوده است و این مقدار ۲۴/ درصد کل جمعیت کشور در همان سال است. در صورتی که در سال ۴۵ جمعاً مهاجرین خارجی ۲۲/ درصد جمعیت کل کشور را شامل شده اند.

گزارش یادشده اصولاً به بررسی جمعیت و تحول جمعیتی مهاجرین خارجی، ترکیب و توزیع سنی آنان، ترکیب جنسی متولدین خارج از کشور، توزیع مهاجرین خارجی در استانهای مختلف کشور، نسبت شهرنشینی در مهاجرین خارجی، منشأ مهاجرین خارجی و توزیع مهاجرین خارجی در نواحی مختلف شهر تهران پرداخته است.

باتوجه به اطلاعات ارائه شده، ۸۷/۶۷ درصد کل متولدین خارجی در سال ۱۳۲۵ در مناطق شهری سکونت داشته اند. و پایین ترین نسبت شهرنشینی برای متولدین خارج از کشور متعلق به استانهای کردستان، کرمانشاهان و ایلام یعنی مناطق غربی بوده است.

براساس سرشماری سال ۱۳۲۵ از ۲۰ کشور مهاجر فرست به ایران، شوروی بالغ بر ۱۷ هزار نفر یعنی ۴۵/۴۷ درصد متولدین خارج از کشور را به خود اختصاص داده است. پس از آن کشور عراق با ۲۲/۳ درصد، ترکیه ۶/۳۷، آمریکا ۴/۳۷، هندوستان ۲/۸۷، آلمان ۲/۲، پاکستان ۲/۱۲ و انگلستان ۲/۰۱ در مرتبه های بعدی قرار داشته اند کمترین نسبت متعلق به کشور مصر است که فقط ۰/۱۹ درصد از کل متولدین خارج را تشکیل داده است.

تاثیر مهاجرت در تغییر گرایشهای والدین (در جهت امروزی شدن افکار آنان در نحوه اجتماعی کردن فرزندان)

پروین مصطفی ایبانه - مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، دانشگاه تهران - سال ۱۳۵۵ - تعداد صفحات ۱۳۰

گزارش حاضر پدیده مهاجرت را از دو دیدگاه مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می دهد:

۱ - طرز تفکر خانواده های مهاجر قبل از مهاجرت در مقایسه با طرز تفکر افرادی که تمایل به مهاجرت دارند.
۲ - نتایجی که مهاجرت برای خانواده مهاجر به دنبال داشته است. بطور کلی هدف این گزارش مورد توجه قرار دادن دگرگونی در خانواده بر اثر مهاجرت بوده است، به این

معنی که عقاید، گرایش و رفتار گروه مهاجر پس از مهاجرت تا چه حد در جهت دادن فرصت‌های بیشتر به فرزندان خود دگرگون شده و اثرات مهاجرت در آماده کردن احتمالی محیط غنی‌تر برای پرورش فرزندان چه بوده است.

لذا در این تحقیق اثراتی که مهاجرت بر چهار متغیر گرایش والدین به تحصیل، کار و ازدواج فرزندان، الگوهای اجتماعی فرزندان، تفاوت نقش زن و مرد در خانواده و تساوی زن و مرد در تصمیم‌گیری دارد، بررسی شده است.

*** خلاصه مذاکرات و نتایج حاصل از سمینار بررسی علل مهاجرت روستائیان به شهر.**

فرهاد ریاحی - دانشگاه بوعلی همدان - تیرماه ۱۳۵۵ - تعداد صفحات ۱۸.

گزارش حاضر کرد آوری مطالب مطروحه در سمینار بررسی علل مهاجرت روستائیان به شهرها که در روزهای ۱۷ و ۱۸ تیرماه ۱۳۵۵ در دانشگاه بوعلی سینا تشکیل شده است.

شرکت کنندگان در این سمینار چهار موضوع ابعاد مهاجرت روستائیان به شهرها، علل و انگیزه‌های مهاجرت، آثار و عواقب مهاجرت و شیوه‌های تنظیم مهاجرت را مورد بررسی و بحث و تحلیل قرار داده‌اند.

در رابطه با مهاجرت در این جمع بندی چنین آمده است: «آثار و نتایج ناشی از سیاست‌های اقتصادی و برنامه ریزی کشور به دو طریق موجب تسریع مهاجرت روستائیان به شهرها شده است: اول تقویت عوامل و شرایط دافعه در دهات و دوم ایجاد عوامل و شرایط جذب و قبول مهاجرین روستایی در شهرها و بطور کلی توسعه و رشد سریع بخش خدمات و به خصوص ساختمان سازی و صنایع مونتاژ.

*** افزایش فوق العاده قیمت کالاهای مصرفی، هزینه خانوار روستایی را بشدت بالا برد و اقتصاد خانواده را دچار عدم تعادل ساخت. درحالی که پیش از این روستائیان جز برای مایحتاج اساسی نظیر قند و شکر و پوشاک به بازار شهر رو نمی‌آوردند و از سوی دیگر افزایش قیمت ماشین آلات کشاورزی هزینه تولید زراعی را نیز بالا برده است.** در این گزارش در رابطه با عوارض و عواقب مهاجرت آمده است: «فوری‌ترین و مهمترین عارضه و نتیجه مهاجرت‌های غیر عادی اخیر، تأثیری است که بر تولید زراعی و به خصوص کشت مواد غذایی گذارده و می‌گذارد بخش قابل ملاحظه‌ای از نیروی انسانی دهات که عموماً بین سنین ۱۵ تا ۴۰ سال هستند به شهرها مهاجرت می‌کنند و روستاها از نیروی فعال خالی می‌شود در حال حاضر آثار کمبود نیروی انسانی فعال در بخش کشاورزی در غالب نقاط روستایی ایران مشهود است.»

*** آمارگیری روستایی جهادسازندگی:**

(وضعیت اجتماعی و اقتصادی و تاسیسات عمومی در مناطق روستایی کل کشور به تفکیک استان نشریه ۴۰۱، آبانماه ۱۳۶۰)

کمیته آمار و برنامه ریزی جهادسازندگی - پائیز ۱۳۶۳ - اطلاعات موجود در نشریه حاضر، مجموعه ای منتخب از نتایج آمارگیری روستایی آبان ماه ۱۳۶۰ جهاد سازندگی است که به منظور شناخت کلی از خصوصیات اجتماعی و اقتصادی مناطق روستایی در پنج فصل تهیه شده است: فصل اول - توزیع دهات و مزارع را در استانهای کشور براساس تقسیمات کشوری سال ۱۳۶۰ نشان می‌دهد. فصل دوم - اطلاعات اجتماعی مناطق روستایی از قبیل توزیع خانوار، وضعیت مسکن، عشایر و مهاجرت را دربرمی‌گیرد. فصل سوم - تعداد درصد هر یک از تاسیسات عمومی و امکانات موجود در مناطق روستایی را نشان می‌دهد. مباحث این قسمت مقایسه استانها را از نظر محرومیت‌ها و برخورداریهای روستائیان از امکانات عمومی که جزء نیازهای اولیه نیز می‌باشد امکان پذیر می‌سازد. فصل چهارم - وضعیت کلی اقتصاد روستایی و ترکیب فعالیت‌های اقتصادی (به استثنای بخش کشاورزی) را در هر یک از استانها مشخص می‌سازد. فصل پنجم - فعالیت‌های نهادها را در مناطق روستایی بیان می‌دارد که در آن فعالیت‌های جهاد

سازندگی، نهضت سوادآموزی و هیأت‌های هفت نفره واگذاری زمین مورد بررسی قرار گرفته است.

*** مهاجرت‌های داخلی بین استانهای ایران**

مدیریت آمارهای اجتماعی و نفوس، مرکز آمار ایران - مرداد ۱۳۶۲ - تعداد صفحات ۵۶
هدف از تهیه گزارش فوق بررسی آمار مربوط به مهاجرت بین استانهای کشور براساس نتایج حاصله از سرشماری عمومی نفوس و مسکن در آبان ماه سال ۱۳۵۵ می‌باشد.

براساس نتایج حاصله از این تحقیق، حجم و نرخ جابجایی جمعیت در ایران مرتباً رو به افزایش بوده است. نتایج اولین سرشماری عمومی ۱۳۳۵ نشان می‌دهد که در سطح کشور حدود ۲ میلیون نفر (۱۱ درصد جمعیت) در محلی غیر از محل تولدشان زندگی می‌کرده‌اند و در ظرف بیست سال تا سرشماری عمومی ۱۳۵۵، این تعداد از ۷ میلیون نفر (۲۲ درصد جمعیت) هم فراتر رفته است. در این میان استانهای مرکزی، خوزستان، مازندران، بوشهر، ایلام و هرمزگان جزء استانهای مهاجر پذیر بوده‌اند و در مقابل آذربایجان شرقی با رقم ۲۸۷۲۶۶ نفر بالاترین سهم را در مهاجرفرستی به خود اختصاص داده است.

*** دیار حبیب و بلاد غریب (پژوهشی در علل مهاجرت)**

مرکز پژوهش خلیج فارس و دریای عمان - سازمان برنامه و بودجه - شهریور ۱۳۵۵ - تعداد صفحات ۹۲
گزارش حاضر اولین مطالعه‌ای است که در مورد علل مهاجرت ایرانیان به کناره‌ها و جزایر خلیج فارس تهیه شده است. این تحقیق براساس مصاحبه با کدخدایان و ریش سفیدان و خانوارهایی که حداقل یکی از آنها مهاجر است در ۲۵ روستای نمونه استان ساحلی انجام شده است.

گزارش در مجموع به بررسی وضعیت تاریخی تجارت منطقه، ویژگیهای اجتماعی و اقتصادی خانوارهای مهاجرفرست، ویژگیهای جمعیتی مهاجرین و سن و سایر مشخصات آنها پرداخته است. نارسائیهای رابطه کارگر و کارفرما، تیردکار در منطقه و پاتین بودن سطح دستمزد در منطقه نسبت به امارات عربی، از جمله علل اصلی این مهاجرت‌ها بوده است.

*** مهاجرت‌های خارجی و علل و آثار آن در ایران**

محمود هدایت - معاونت امور اقتصادی وزارت برنامه و بودجه - سال ۱۳۶۲ - تعداد صفحات ۱۲۶

هدف از تهیه این گزارش بررسی علل و عوامل مهاجرت‌های خارجی و پی‌گیری آثار آن در کشور است. گزارش حاضر تلاش خود را به بررسی مهاجرین خارجی در ایران و علل مهاجرت‌های داخلی و خارجی و بالاخره اثرات اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی ناشی از آن معطوف می‌دارد و به دلیل وجوه مشترک مهاجرت‌های داخلی و خارجی توأم به شرح ویژگی‌های این مهاجرت‌ها پرداخته شده و سعی شده است که ویژگی مهاجرت‌های خارجی بشرط شناساندن شود تا متناسب با اهداف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور در سیاست‌گذاری‌ها بحث شود. گزارش در این مقوله با نبود اطلاعات جامع مواجه می‌شود و لذا جهت حل این مشکل، تاسیس اداره مهاجرت و انجام مطالعات مربوط به شناسایی ابعاد مهاجرت و مهاجرین را پیشنهاد می‌کند. ولی بهر حال با وجود اطلاعات اندک در مورد گروه مهاجرین، تحولات مهاجرت در سال‌های قبل از ۱۳۳۵ و از این سال تا سال ۱۳۳۵ بررسی و با استفاده از شیوه‌های علمی اطلاعاتی و آمار مربوط به سرشماری سال ۱۳۵۵ مساله مهاجرت مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

*** جمعیت، منابع و توسعه در ایران**

محمد علیزاده - وزارت برنامه و بودجه - سال ۱۳۶۴ - تعداد صفحات ۷۱.

در این گزارش که تا حدود زیادی از نتایج کار کنفرانس کارشناسان جمعیتی منطقه جنوب شرقی آسیا (بنگلور هند -

سال ۱۹۸۲) و کنفرانس جهانی جمعیت (مکزیکوسیتی - سال ۱۹۸۴) اثر پذیرفته سعی شده است به طور اجمال، مفروضه جمعیت در ارتباط با هدف‌های استراتژیک رشد و توسعه ملی مورد تبیین قرار گیرد و چگونگی تأثیرات متقابل آنها بر یکدیگر نشان داده شود.

گزارش در ۵ فصل تهیه شده است که عمده مباحث هر یک از فصول، پیرامون جمعیت و برنامه ریزی توسعه، مسائل جمعیتی ایران و من جمله مهاجرت، اهداف توسعه و رابطه آن با جمعیت و آینده جمعیت ایران دور می‌زند.

در این تحقیق، مهاجرت حاصل فرایند فعل و انفعالی توأم جمعیتی و اقتصادی جامعه معرفی شده است که منجر به حاد شدن جابجایی‌های جمعیتی کشور در سطح داخلی و در ابعاد بیرون مرزی می‌شود. تنها در فاصله سال‌های ۱۳۶۱-۱۳۵۵ به دلیل تنگناها و نارسائی‌های اساسی موجود در اقتصاد روستایی و چگونگی بهره‌گیری از منابع طبیعی و مکانیزمهای نامناسب اجرایی جامعه در زمینه تولید و توزیع، حدود ۲/۳ میلیون نفر از نقاط روستایی به شهرهای کشور و غالباً مراکز استانها و شهرهای بزرگ کوچ کرده‌اند. بنابر بررسی‌های انجام شده دست کم ۳۰ درصد از رشد جمعیت شهر نشین کشور، معلول مستقیم بیرون کوچی جوانان روستایی است که در آینده نیز بیشتر خواهد شد. صورتی که در آینده تحولی جدی در وضعیت اقتصادی جامعه بوجود نیاید و ظرفیت‌های تولیدی جامعه روستایی خاصه در زمینه کشاورزی به دلیل محدودیت منابع آن توسعه پیدا نکند، بخش عظیمی از این جمعیت به نقاط شهری سرازیر خواهند شد.

*** مهاجرت بین المللی و پیامدهای آن**

پریدخت وحیدی - وزارت برنامه و بودجه - تهران ۱۳۶۴ - تعداد صفحات ۱۷۰.

کتاب حاضر در چهار فصل به بررسی مهاجرت و علل و عوامل آن پرداخته است. هدف اصلی از تهیه این کتاب شناخت انواع مهاجرت‌ها و بیان تعاریف هر یک از آنها، عوامل موثر در مهاجرت بین المللی و اثرات آن بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی جوامع است.

فصل اول این کتاب ضمن بر شمردن انواع مهاجرت به تعاریف آنها و به بحث پیرامون مهاجرت فردی، دسته جمعی، اجباری، اختیاری، قانونی و غیر قانونی پرداخته است و برای هر یک از آنها مثالهای عینی نیز آورده است.

در فصل دوم اشاره‌ای کوتاه به مساله عوامل دافعه و جاذبه مهاجرت شده و فصل سوم مفصلاً به بررسی عوامل موثر بر مهاجرت بین المللی اختصاص یافته است. در این قسمت عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، نقش سازمانها و موسسات خصوصی و نقش دولت‌ها و سیاست‌ها مورد بحث قرار گرفته است. نویسنده در این رابطه اعتقاد دارد که به طور کلی مهاجرت، ناشی از عدم تعادلهای اقتصادی، اجتماعی موجود بین مناطق مختلف است و بعضی عوامل به افراد فشار آورده و موجب خارج شدن آنها از منطقه اصلی زندگی‌شان می‌شوند و عوامل دیگری آنها را به مناطق دیگر می‌کشند.

نتایج مهاجرت در کشورهای مهاجر فرست و مهاجر پذیر فصل چهارم این گزارش را تشکیل می‌دهد و نویسنده به این بحث می‌پردازد که آیا با توجه به نرخ رشد جمعیت در کشورهای در حال توسعه، از دست دادن میلیونها تنه به سود آنها نیست؟ آیا کشورهای توسعه یافته، از قبول ساکنان جدید که معمولاً بزرگسال و اغلب تحصیل کرده هستند منتفع می‌شوند؟ اثر مهاجرت بر مختصات جمعیتی چیست؟ اثرات و پیامدهای اجتماعی مهاجرت کدام است؟ در نهایت اینکه محرومیت بوم‌گزینان، عدم پذیرش جامعه جدید وجود ضعف‌های احتمالی، از هم پاشیدگی نظام خانوادگی، تغییر در آداب و رسوم و عقاید مسائلی را برای مهاجران به بار خواهد آورد.

*** علل و عوامل مهاجرت‌های بی‌رویه روستائیان**

به مراکز شهری در ایران

ابوالحسن دانش و با همکاری دکتر جعفر عبادی و کاظم کازرونی - شهریور ۱۳۶۲ - تعداد صفحات ۳۳.

تحقیق حاضر به بحث پیرامون ابعاد مهاجرت‌های بی‌رویه در ایران پرداخته و پیشنهاداتی جهت کنترل مهاجرت ارائه کرده است. نویسندگان در ابتدا به تعریف مهاجرت و انواع آن پرداخته‌اند و مهاجرت‌های دائم، موقت، مکانی و فصلی را مورد بحث قرار داده‌اند. پس از آن عوامل تعیین‌کننده مهاجرت‌های روستائیان به شهرها مورد اشاره قرار گرفته و پدیده مهاجرت بی‌رویه از دیدگاه ساختار اقتصادی، اجتماعی و روانی بررسی شده است.

در مورد ساختار اقتصادی می‌توان میزان سرمایه‌گذاریها و چگونگی توزیع جغرافیایی درآمدها و در رابطه با ساختار اجتماعی و روانی، نفوذ و ارزش‌های حاکم بر شهرها در دهات و انتظارات غیر واقعی در مورد امکانات موجود در شهرها را نام برد. رشد و توسعه ناموزون اقتصاد در ده، مالکیت زمین، توزیع ناعادلانه اختیارات دولتی، عدم توجه به صنایع روستایی و فعالیت‌های تولیدی غیر کشاورزی، سیاست‌های پولی نامناسب، عوامل جاذبه شهری، تمرکز بی‌رویه امکانات بهداشتی، آموزشی و درمانی در مراکز مهم شهری، کمبود راه‌های مناسب و مشکلات حمل و نقل از عوامل اصلی مهاجرت روستائیان به شهرها شمرده شده‌اند. در خاتمه گزارش برای جلوگیری از جابه‌جایی جمعیت‌ها، اجرای سیاست‌های دولت را در جهت تعدیل ساختارهای اقتصادی در شهر و روستا، تغییر ساختارهای روانی و اجتماعی مانند بازسازی صنایع ایران، تشویق صنایع کوچک، ایجاد مزارع دسته جمعی، کنترل جمعیت، عدم تمرکز فعالیت‌های صنعتی و خدماتی، ایجاد راه‌های مناسب، ایجاد مراکز آموزشی، بررسی و مطالعه برای تغییر پایتخت از تهران به محل دیگر... پیشنهاد می‌شود.

مسأله مهاجرت روستایی در ایران

تقی طاهری - وزارت برنامه و بودجه - سال ۱۳۶۰ -
تعداد صفحات ۱۰۴

هدف اصلی از تهیه گزارش فوق بررسی علل و عوامل مهاجرت روستایی در ایران است. اصل گزارش در ژوئن ۱۹۷۹ به زبان فرانسه توسط نویسنده تهیه و تدوین شده و پایان نامه یک دوره نه ماهه مطالعاتی است که از مهرماه ۱۳۵۷ تا تیر ماه ۱۳۵۸ در بخارست پایتخت رومانی زیر نظر سازمان ملل متحد انجام شده است. گزارش در چهار فصل تهیه شده و نویسنده پس از ارائه کلیاتی در مورد ایران در فصل سوم تحقیق خود به بررسی سآله مهاجرت می‌پردازد. در این قسمت مهاجرت روستایی به عنوان متداول‌ترین اشکال مهاجرت شناخته شده و مسأله مهاجرت با توجه به تحولات ناشی از اصلاحات ارضی و تقسیمات کشوری و توزیع شهرها بر اساس سرشماری‌های سال‌های ۴۵ و ۵۵ مورد مطالعه قرار گرفته است.

در فصل سوم این تحقیق به بررسی دقیق‌تر مهاجرت در ایران و به عنوان نمونه در دو روستای «اسدآباد» و «نظامی» در نزدیکی شهرستان سنجان پرداخته و سعی شده تا با ارائه آمار و ارقام و نقشه دو روستای یادشده، سیر تحولی جمعیت آن‌ها بررسی شود.

فصل چهارم نتیجه‌گیری گزارش را بیان می‌دارد و مهاجرت روستایی را در ایران همان مهاجرت پس از انقلاب صنعتی می‌داند که در گذشته در اروپا اتفاق افتاده است ولی تفاوت‌هایی را مانند تفاوت در سیاست‌های مربوط به رشد به این معنی که کشورهای جهان سوم و من جمله ایران یک تقلید غیرمنطقی از کشورهای پیشرفته داشته‌اند ذکر می‌کند. لازم به تذکر است که کشورهای صنعتی همراه با توسعه صنعت به کشاورزی نیز توجه داشته‌اند و در آن کشورها، به تدریج که صنعت پیشرفت کرده، مهاجرت روستایی تشویق شده، ولی در ممالک جهان سوم این مسأله برعکس بوده است.

شهرنشینی در ایران

فرخ حسامیان - کمیته اقتصاد محضرها - تهری - سومه
انتشارات آگاه - تهران ۱۳۶۳
کتاب حاضر مشتمل بر سه مقاله به ترتیب تحت عناوین «شهرنشینی مرحله گذار» و «مهاجرت در ایران در دهه‌های اخیر» و «شکله شهرهای ایران» و «پوشش شهرنشینی در

کاشان» است که هر یک توسط یکی از نویسندگان تدوین شده است.

مقالات گردآوری شده، اولین بخش از مطالعاتی است که گروه تحقیق و مطالعات شهری و منطقه‌ای در باره شهرنشینی در ایران انجام داده است. این مجموعه من حیث المجموع بررسی وجوه مختلفی از شهرنشینی در ایران از قبیل رابطه شهرنشینی و الگوی توسعه اقتصادی، مهاجرت از روستا به شهر و شبکه شهری در ایران را شامل می‌شود.

در مقاله اول نویسنده زمینه رشد شهری در چشم‌انداز تاریخی نیم قرن گذشته را مورد بررسی قرار داده است و برای این منظور تحولات شهرنشینی و رابطه شهر و روستا را از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۵ مورد کنکاش قرار می‌دهد.

«مهاجرت در ایران در دهه اخیر» به علل و مکانیسم‌های موثر در مهاجرت از روستا به شهر و از شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ در دوره تاریخی ۱۳۲۵-۵۵ پرداخته و در این زمینه دو دسته از علل اصلی در تشدید روند مهاجرتی از روستا به شهر، یکی علل ناشی از فقدان رونق در روستا و دیگری علل حاصل از رونق در شهرها را مورد بررسی قرار می‌دهد. این بررسی شناخت دقیق تری از علل مهاجرت در مراحل مختلف شهرنشینی که در مقاله اول به آن اشاره شده به دست می‌دهد و با تحلیل تحولات بخش کشاورزی، میزان مهاجرت‌های داخلی در هر مرحله را مشخص می‌کند.

مقاله «شبکه شهری در ایران» در حقیقت بازتاب مهاجرت‌های داخلی را در تمرکز شهری بررسی می‌کند و نشان می‌دهد توزیع ناموزون مهاجرت‌های داخلی چگونه سبب گسیختگی شبکه شهری در ایران شده است و برخی از شهرها منجمله متروپول تهران با سرعت به مراتب بیشتری از برخی شهرهای دیگر، رشد کرده است.

گزارش بررسی استعدادهای بالقوه مناطق شهری استان تهران و نحوه استفاده از اراضی شهری در رابطه با مهاجرت‌پذیری و مهاجرت فرستی.

علی ادیبی - سازمان برنامه و بودجه استان تهران - دی ماه ۱۳۶۱ - تعداد صفحات ۳۹

گزارش حاضر کوششی مقدماتی برای ارائه سیمای استان تهران و اهمیت نقش شهر تهران در رابطه با شدت و علل مهاجرت‌پذیری و اثرات آن در بافت مناطق شهری استان است. در این گزارش سعی شده تا امکانات و ویژگیهای بالقوه و بالفعل شهرهای استان نیز بررسی و نحوه کاربرد اراضی آن مشخص شود.

بخشهای عمده این گزارش عبارتند از موقعیت جغرافیایی تهران، وضع منابع آب، مهاجرت و تأثیر آن در جمعیت و اشتغال، مسأله مسکن و رابطه آن با اشتغال، بررسی نمونه‌ای از مناطق شهری استان تهران و امکانات توسعه آنها و بالاخره نتیجه‌گیری.

نویسنده در بخش مربوط به مهاجرت، دلایل مهاجرت را به دو گروه اصلی اقتصادی و اجتماعی تقسیم می‌کند. وی اذعان دارد که از مهمترین دلایل اقتصادی برای جابه‌جایی جمعیت تفاوت سطح درآمدها و دستمزدها بین مناطق شهری و سایر مناطق کشور است.

تمرکز سیاسی، اداری، تمرکز سرمایه‌گذاری و دیگر امکانات، تمرکز تجاری، تمرکز خدمات شهری و... از علل مهم رشد سریع جمعیت تهران بوده است.

عمده پیشنهادات ارائه شده برای کاهش و یا جلوگیری از سیل مهاجرت در رابطه با زمین و مسکن دیده شده است و اجرای سیاست واگذاری زمین به شهروندان همراه با باز بودن دروازه‌های استان تهران، به عنوان یکی از علل مهم به هم پاشیدن تعادل جمعیت تهران ذکر شده است.

نقدی بر لزوم مطالعه در جهت رسیدن به برنامه ریزیهای منطقه‌ای

سلسله مطالعاتی در شناخت نظم شهری و روستایی در چهارچوب برنامه ریزی منطقه‌ای (گزارش یکم) - دکتر حسین بهراسته - واحد برنامه ریزی منطقه‌ای سازمان برنامه و بودجه استان اصفهان - شهریور ماه ۱۳۶۲ - تعداد صفحات ۴۱

گزارش حاضر که به دنبال انتشار چهارچوب نظری

مقدماتی توسعه استان اصفهان در زمینه طرح پایه آمایش سرزمین، تحت عنوان «جابه‌جایی جمعیت از دیدگاه برنامه ریزی منطقه‌ای» تهیه شده، از سلسله مطالعاتی است که برای بررسی راه‌های رسیدن به یک نظام شهری - روستایی منطبق با بافت اقلیمی و خصوصیات اقتصادی و اجتماعی استان اصفهان ضروری تشخیص داده شده است.

این گزارش از سری مطالعات تحولات جمعیتی است که به بررسی تحلیل مسئله مهاجرت در استان اصفهان پرداخته است. روندها و گرایش‌های کلی جمعیت را در سه سرشماری قبل از انقلاب مورد بررسی قرار داده تا شناختی کلی نسبت به سمت‌گیری جمعیت‌ها در استان در قبل از انقلاب حاصل آید.

بجز مقدمه و تحلیل مقدماتی بر مسئله مهاجرت، گزارش دارای سه فصل اصلی است که موضوعات اهداف و الگوی مطالعه، متدولوژی انتخاب الگوی مطالعاتی و مفروضات الگوی مطالعاتی، استان اصفهان و مسئله مهاجرت، تحولات جمعیتی شهر و روستا طی دو دهه سرشماری و یک مقایسه نسبی از نتایج برآورد میزانهای مهاجرت، تأثیرپذیری عوامل کوناگون بر میزانهای مهاجرت، جمعیت و مهاجرت در مناطق شهری و روستایی، وضعیت طبیعی و مهاجرت، تأسیسات و تسهیلات و میزان مهاجرت و بالتجیجه جمع بندی و پیشنهادات را ارائه می‌نماید.

چهارچوب مقدماتی طرح مطالعه و بررسی علل مهاجرت روستائیان و تأثیر آن بر اقتصاد روستایی استان اصفهان

سلسله مطالعاتی در شناخت نظام شهری و روستایی در چهارچوب برنامه ریزی منطقه‌ای (گزارش دوم) - واحد برنامه ریزی منطقه‌ای، سازمان برنامه و بودجه استان اصفهان - مهر ۱۳۶۲ - تعداد صفحات ۹۲

گزارش حاضر دومین مجموعه از سلسله گزارشهای شناخت نظام شهری، روستایی استان اصفهان در قالب بررسی و تجزیه و تحلیل حرکت‌های جمعیتی است. این گزارش حاوی مقدمه‌ای بر روش و الگوی یک مطالعه نمونه مهاجرت در یک شهرستان نمونه استان اصفهان با بافت کویری است. یکی از ویژگیهای مطالعه حاضر شکل‌گیری روش آمارگیری و تنظیم پرسشنامه‌های مربوطه بر اساس مدل و الگوی مطالعه است که در ایران کمتر تجربه‌ای در این زمینه یافت می‌شود.

مطالبی که در این گزارش به رشته تحریر درآمده است در سه فصل تحت عناوین اهداف مطالعه، روش مطالعه و گزارش از پیشرفت کار مطالعاتی بیان شده است. همچنین در قسمت ضمیمه آن فرمهای آماری و دستورالعملهای مربوطه آورده شده است. پرسشنامه‌های مربوطه و راهنمای فرم فهرست برداری مطالعه مهاجرت روستائیان در اصفهان، پرسشنامه آبادی و چگونگی تکمیل آن، پرسشنامه خانوار و راهنمای مربوطه به پیوست نیز افزوده شده است.

مهاجرت در حاشیه کویر

سلسله مطالعاتی در شناخت نظام شهری و روستایی در چهارچوب برنامه ریزی منطقه‌ای (گزارش سوم) - دکتر حسین بهراسته - سازمان برنامه و بودجه استان اصفهان، آفرماه ۱۳۶۲ - تعداد صفحات ۱۲۳

گزارش حاضر به دنبال انتشار گزارشات اول و دوم از سری مطالعات در زمینه شناخت نظام شهری، روستایی به رشته تحریر درآمده است. این گزارش که بر اساس استخراج فرمهای فهرست برداری و پاره‌ای از اطلاعات پرسشنامه روستایی و خانوار شهرستان نائین شکل گرفته است، حاوی اطلاعات و آمار در زمینه جمعیت و مهاجرت در ارتباط آن با برخی پارامترهای اقتصاد کشاورزی در این شهرستان است. تجزیه و تحلیل از اطلاعات و داده‌های آماری حاصله،

در چهارچوبهای متفاوت ناحیه‌ای، مقیاس مراکز جمعیتی و نزدیکی یادوری به مراکز شهری انجام یافته است. سپس با تلفیق چهارچوبهای مذکور، سعی شده اهمیت انواع مهاجرت از یک دیدگاه فضایی مورد بررسی قرار گیرد.

از فرازهای مهم مطالعه می‌توان برآورد سطح جمعیت و میزان مهاجرت در یک افق بیست ساله، برآورد نیروی انسانی

لازم برای امور زراعی با توجه به تکنولوژی، الگوی کشت، مقدار زمین و آب روستا و تعیین جمعیت مازاد بخش کشاورزی و مقایسه درآمدهای زراعی و صنایع دستی در این منطقه را برشمرد.

سیمای اجتماعی استان بوشهر، گزارش اول، مرقعیت اجتماعی پدیده‌ها و مسائل موجود
ناشر: حوزه معاونت سیاسی و اجتماعی وزارت کشور
با همکاری مؤسسه تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران - مهر ۱۳۶۲ - تعداد صفحات ۲۵.

هدف عمده از تهیه این گزارش شناخت احوال، وضعیت فرهنگی اجتماعی و اقتصادی استان بوشهر و پس از آن بررسی اشتغال و نیروی انسانی از دیدگاه فرهنگی، اجتماعی در بخشهای صید و صیادی و صنایع و معادن استان و نیز شناسایی مسائل و مشکلات موجود و امکانات بالقوه و پیشنهادهای لازم برای دستیابی به راههای ممکن جهت گسترش و توسعه دو بخش یاد شده بوده است.

این گزارش که از طریق گردآوری آمار و اطلاعات، استفاده از منابع و مآخذ موجود، مصاحبه و تهیه پرسشنامه انجام شده است، مسائلی چون اهداف طرح، روش بررسی خصوصیات کلی جغرافیایی و جمعیتی استان، سابقه تاریخ و فرهنگی، مذهب و اعتقادات، قشر بندی اجتماعی، ارتباطات با کشورهای خلیج فارس، اثرات و پس‌آمدهای مصرف به دولت در ارتباط با ورود کالای خارجی توسط کارگران ایرانی، مهاجرت، مشکلات عمده مردم و وضعیت بهداشت، درمان، خدمات عمومی، مسکن و ۱۰۰۰ مورد مطالعه قرار داده است.

گزارش ضمن بررسی مساله مهاجرت، عوامل اصلی آن را در استان بوشهر آشنا شدن به زندگی شهرنشینی از طریق ارتباط با کشورهای آن سوی خلیج فارس، کمبود شدید امکانات رفاهی، بهداشتی و آموزشی، سیاست غلط رژیم گذشته در ویرانی کشاورزی، ایجاد شغل‌های کاذب بردآمد در نقاط شهری.... می‌داند.

گزارش بررسی نیروی انسانی، اشتغال، درآمد، مهاجرت و برنامه‌های عمرانی در روستاهای شهرستان نائین، استان اصفهان.

تهیه کننده، دفتر تحقیقات روستایی و ارزشیابی فعالیت‌های رفاهی مرکز تحقیقات وزارت تعاون و امور روستاها - سال ۱۳۲۵ - تعداد صفحات ۳۱.

هدف از انجام تحقیق فوق عبارت بوده است از تعیین نیروی انسانی موجود در روستاها و میزان اشتغال و وضعیت درآمد و مهاجرت در روستاهای منتخب بخش‌های حومه نائین، انارک و خورو بیابانک، بررسی صنایع دستی و سایر فعالیت‌های غیرکشاورزی و تعیین مشکلات و دورنمای آن و بالاخره مطالعه فعالیت‌های ساختمانی روستایی بویژه میزان فعالیت‌هایی که در گذشته نزدیک انجام شده است و یا در آینده انجام خواهد شد.

تحقیق حاضر در ۳۰ روستای اطراف نائین و براساس سرشماریهای سال ۱۳۲۵ و سایر منابع اطلاعاتی تهیه و تدوین شده است.

در این گزارش پیرامون مهاجرت در روستاهای مورد مطالعه چنین آمده است:

«روستائیان منطقه مورد تحقیق عموماً برای پیدا کردن کار، چه بصورت فصلی و چه دائم، مهاجرت می‌کنند، چنانچه از ۱۵۵ نفر مهاجر ۱۲۴ نفر برای پیدا کردن کار و ۳۱ نفر بقیه بخاطر ادامه تحصیل، خدمت زیرپرچم و زیارت روستای خود را ترک کرده‌اند.

۲۲ درصد روستائیان با پیدا کردن کار ثابت بطور دائمی مهاجرت کرده‌اند، مقصدی از مهاجران تهران و برای کارهای ساختمانی است و بعد به ترتیب برای کار در معادن به انارک، نائین، یزد، کرمان و بالاخره برای پنبه چینی به گنبد مهاجرت می‌کنند.

۵۱ درصد مهاجران را گروه جوانان بویژه گروه سنی ۱۰-۲۹ سال تشکیل می‌دهند.

گزارش نشست اول کمیته مشورتی در زمینه مهاجرت و شهرنشینی،

مطالعات جمعیتی آسیا - شماره سری ۴۷ - سازمان ملل

متحد - نیویورک سال ۱۹۸۰ - کمیسیون اقتصادی و اجتماعی منطقه آسیا و اقیانوس آرام.

معاونت برنامه ریزی و ارزشیابی، دفتر برنامه ریزی اجتماعی و نیروی انسانی وزارت برنامه و بودجه - تیر ماه ۱۳۵۹ - تعداد صفحات ۱۸

اغلب دولتهای آسیایی افزایش جمعیت و تحرک آن را، به عنوان یک عامل کند کننده در نبل به هدفهای ملی می‌دانند از همین رو دومین کنفرانس آسیایی که در سال ۱۹۷۲ در توکیو تشکیل شده توصیه کرد که شورای اقتصادی و اجتماعی آسیا و اقیانوس آرام (اسکاپ) یک بررسی همه جانبه را در تعدادی از شهرهای منتخب منطقه ترتیب دهد. در این جهت دبیرخانه اسکاپ یک پروژه تحقیقی در رابطه با رابطه مهاجرت و شهرنشینی با توسعه را طرح ریزی نمود که مورد حمایت نمایندگان دولتهای عضو قرار گرفت.

برای اجرای این پروژه ۷ کشور اندونزی، مالزی، پاکستان، فیلیپین، جمهوری کره، سریلانکا و تایلند انتخاب شدند.

این بررسی مسائلی از قبیل جمعیت و میزان ترکیب آن، مهاجرت‌های بین مرزی به مناطق دیگر و مهاجرت از مراکز صادر کننده نیروی کار به مراکز جاذب نیروی کار را شامل می‌شود.

گزارش حاضر مطالبی کلی در رابطه با مهاجرت در آسیا، حمایت‌های بین‌المللی از مطالعه در مورد رشد سریع جمعیت و مهاجرت، چگونگی نشست کمیته مشورتی در زمینه مهاجرت و شهرنشینی، هدفهای پروژه اسکاپ در زمینه روابط بین مهاجرت و شهرنشینی با توسعه و گزارشهای کشوری در مورد فاز اول یعنی تحلیل سرشماریهای ۲ کشور از ۷ کشور یاد شده فوق را به طور مختصر بیان می‌دارد. عمده‌ترین فصل قابل استفاده آن نیز همان بخش اخیر که تحت عنوان الگوهای مهاجرت در سطح ملی در چهار کشور منتخب سریلانکا، جمهوری کره، فیلیپین، و اندونزی است، می‌تواند باشد.

مهاجرت و شهرنشینی در ایران

پدید آورنده: محمد علیزاده و کاظم کازرونی - دفتر جمعیت و نیروی انسانی، معاونت امور اقتصادی وزارت برنامه و بودجه - آبان ۱۳۶۳ - تعداد صفحات ۱۶۱

هدف اصلی از تهیه کتاب حاضر بررسی مسئله مهاجرت و زمینه‌های اساسی بوجود آمدن آن است. کتاب برای وارد شدن به بحث ابتدا وجوه کیفی مهاجرت‌های داخلی را مورد بررسی قرار داده و تجربه کشورهای آسیایی، منجمله ایرانی را مطالعه کرده است.

در رابطه با مهاجرت داخلی، الگوی مالکیت ارضی و پدیده مهاجرت از سال ۱۳۳۹ تا ۱۳۵۳ بررسی شده و پس از آن توزیع درآمد و پدیده مهاجرت، نقش مکانیزم قیمت‌ها، توزیع اعتبارات کشاورزی، رشد جمعیت و مهاجرت مورد مطالعه کمی و آماری قرار گرفته است.

بخش دیگر این کتاب به تحلیل آماری روند مهاجرت و شهرنشینی در ایران پرداخته و این قسمت مطالعه‌ای ارزنده از سال ۱۳۲۵ تا ۱۳۶۱ را شامل می‌شود. در بخش‌های مربوط به این بحث به دلایل کمبود آمار و اعداد موثق در رابطه با نقل و انتقالات جمعیتی، از نتایج سرشماریهای نفوس یا آمار گیریهای نمونه‌ای استفاده شده است. با توجه به محدودیت این گونه اطلاعات، شناخت تحولات مهاجرت‌های داخلی و اثرات اقتصادی و اجتماعی آن بر مناطق گوناگون خاصه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، امری دشوار است. لذا نویسندگان ناگزیر در این قسمت با استفاده از بررسی آمارهای موجود و کاربرد روش‌های مناسب، تحولاتی که در این زمینه اتفاق افتاده را مورد بررسی قرار داده‌اند.

مهاجرت انسانها

حسن قاضی - انتشارات اسلامی - ۱۳۵۷ - تعداد صفحات ۴۸۶

عمده مطالب این کتاب به مساله مهاجرت و تعاریف کلی آن و هجرت و ترک دیار از دیدگاه فلسفی و مذهبی

پرداخته است و هدف اصلی از تهیه کتاب بیان تعریف هجرت از دیدگاه اسلامی است. نویسنده در این مورد می‌گوید: بسیاری از واژه‌ها وجود دارند که با وجود محفوظ ماندن ظاهری شان، محتوای خود را از دست داده‌اند و یا ضد آن را در بر گرفته‌اند. پیدا است ارزیابی دقیقی این واژه‌ها به صورتی که وجود دارند، کاری عبث و بیهوده است....

یکی از واژه‌هایی که حواره مورد هجوم قدرتهای مخرب عالم بوده است واژه مهاجرت است. البته این لغت در مفهوم عام خود شاید خیلی مورد تهاجم واقع نشده باشد. اگر چه در قرون اخیر به واسطه رقابت‌های خاص سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جوامع دنیا این کلمه مفهوم علمی خود را از دست داده است....

مهاجرت مسلمانان از آن نمونه است. این هجرت در صورت اسلام در واقعیت اجتماعی روز با جهاد برابر می‌شود و در واقع کسانی که هجرت می‌کردند، ترک خانه و کاشانه و دارایی جزئی از گنشت آنان در زندگی عقیدتی شان به حساب می‌آید. مهاجرت با این زیربنای خاص اعتقادی، اجتماعی پدیده‌ای کاملاً جدید و سازنده است. شاید تا آن زمان نه مردم و نه هیچیک از قدرتمندان نمی‌توانستند چنین نهضتی را از سوی مردم رنج دیده و تحت فشار تصور کنند....

نویسنده در این کتاب به بیان و تشریح مطالب زیر که عمدتاً از دیدگاه اسلام مورد بررسی قرار گرفته است می‌پردازد:

تاریخچه کلی و مختصر هجرت قبایل، عوامل مختلف کوچیدن اقوام و ملل، جامعه جدید به همت یک فرد ساخته می‌شود (نقش فرد در آفرینش مهاجرت و....)، جنگ و کشورگشایی و رابطه آن با مهاجرت، قحطی و گرسنگی عامل دیگر کوچیدن انسانها، هجرت پیام آوران حق (نوح، ابراهیم و یوسف و....)، دوگانگی امر هجرت (هجرت در مقابل کوچیدن، هجرت فی سبیل الله و....)، وطن پرستی مطلوب مطلق است!، ناسیونالیسم و انترناسیونالیسم، رسالت جهانی بنیانگذاران ادیان، مهاجرت از دیدگاه اسلام و قرآن، قداست امر هجرت و....، ترسیم خطوط مهم از هجرت پیامبر (ص)، مهاجرت از دیدگاه قرآن، قداست امر مهاجرت، تشکیل جامعه اسلامی به وسیله مهاجرت و....

مهاجرت، رشد جمعیت و توسعه

مترجم: فریده سرحدی - از انتشارات مرکز تحقیقات روستایی و اقتصاد کشاورزی وزارت کشاورزی - فروردین ۱۳۶۳ - تعداد صفحات ۶۸
مجموعه حاضر ترجمه بخشهایی از سلسله گزارشهای مهاجرت، رشد جمعیت و توسعه است که در سال ۱۹۸۳ در دانشگاه «جان هاپکینز» منتشر شده است.

این تحقیق اصولاً به انعکاس تجربیات کشورهای مختلف جهان اعم از پیشرفته و در حال توسعه در رابطه با مهاجرت پرداخته است و اثر از دو دیدگاه مورد بحث قرار می‌دهد: نوع اول مهاجرت روستائیان به شهرهای مهاجرت داخلی و نوع دوم مهاجرت افراد از کشور و زادگاه خویش به سایر مناطق که به مهاجرت بین‌المللی معروف است.

ترجمه ضمن بر شمردن علل و عواقب مثبت و منفی مهاجرت، به این نتیجه می‌رسد که مهاجرت جزء لاینفک توسعه محسوب می‌شود و به نفع افراد است، به طوریکه کمتر کسی از این حرکت متضرر می‌شود. حتی سیاست‌هایی که در زمینه کنترل آن نیز اتخاذ شده با موفقیت همراه نبوده است.

من حیث المجموع گزارش مذکور دورنمایی کلی از وضعیت مهاجرت بر مبنای آمارهایی از سازمان جهانی ارائه می‌دهد که به عنوان تریب-ای کلی می‌تواند مورد استفاده علاقمندان قرارگیرد.

نویسنده اصلی علل عمده مهاجرت‌های روستایی و حتی بین‌المللی را در انگیزه‌های اقتصادی جستجو می‌کند. به استثناء آوارگاه، اکثر مهاجرین به خاطر یافتن کار بهتر و مزد بیشتر به مناطق جدید رهسپار می‌شوند و این تصمیم نیز معمولاً توسط سرپرست خانواده گرفته می‌شود. بطورکلی مهاجرین اکثراً جوان (بین ۱۵-۲۵ سال)، تحصیلکرده و پر دل و جرات هستند.

* مهاجرت روستائیان استان اصفهان بعد از انقلاب اسلامی

جهاد سازندگی استان اصفهان، واحد آمار و برنامه ریزی، شهریورماه ۱۳۶۳
گزارش حاضر حاصل تحقیقی است که واحد آمار و برنامه ریزی جهاد سازندگی استان اصفهان طرح آمارگیری نمونه‌ای آنرا در اردیبهشت ماه سال ۶۳ به اجرا درآورده است. این آمارگیری از ۲۴۷ روستای نمونه انجام گرفته که در سال ۶۰ دارای ۴۸۸۸۳ خانوار ساکن بوده‌اند. از بهمن ماه سال ۵۷ تا زمان آمارگیری تعداد ۳/۲۸۱ خانوار از این روستا مهاجرت کرده و تعداد ۱/۰۳۲ خانوار نیز به روستاها بازگشته‌اند.

تحقیق یادشده در برخورد با پدیده مهاجرت، آن را جدای از روند صنعتی شدن فرض کرده است. این گزارش ضمن چاپ جداول مربوط به نتیجه گیری از طرح نمونه گیری پاره شده اذعان دارد که بطور کلی ۸۴/۹٪ از مهاجرین استان اصفهان، با کمبود زمین و آب کشاورزی مواجه بوده‌اند و پا برای درآمد بیشتر دست به مهاجرت زده‌اند. حدود ۱۰/۷٪ مهاجرین به علت نداشتن امکانات رفاهی و ۴/۴٪ نیز به علت درگیری اهالی باخوانین مهاجرت کرده‌اند و.....

* برنامه ریزی مسکن (بررسی مقدماتی).

معاونت تحقیقات و برنامه ریزی، دفتر آمار و برنامه ریزی وزارت مسکن و شهرسازی، اسفندماه ۱۳۵۹.
گزارش حاضر گردآوری مطالب و سخنرانیهای کشته‌ای است که به منظور بررسی و ارائه راه حل مسکن در ایران در سال ۱۳۵۹ در وزارت مسکن و شهرسازی تشکیل شد.

در این تحقیق مهاجرت به عنوان یکی از مشکلات کمبود مسکن ذکر شده است. بر اساس آمارهای ذکر شده در این گزارش، تعداد مناطق شهری از ۱۸۶ شهر در سال ۱۳۲۵ به ۲۴۹ منطقه شهری در سال ۱۳۴۵ و به ۳۶۵ منطقه شهری در سال ۱۳۵۵ افزایش یافته است. به موجب این گزارش مهاجرت خصوصاً متوجه شهرهای بزرگ و قطب‌های صنعتی و خدماتی بوده است، بطوری که در ۲۰ سال گذشته حدود ۵۰ درصد جمعیت شهرنشین کشور در شهرهای با بیش از ۱۰۰ هزار نفر سکونت داشته‌اند. مهاجرت خارجی در این رابطه بی‌تاثیر نبوده است. آمار و شواهد نشان می‌دهد که تعداد متولدین در خارج از کشور که در سال ۱۳۲۵ حدود ۵۷/۱۱۵ نفر بوده در سال ۱۳۵۵ حدود ۳/۱ برابر شده و به ۱۷۸/۹۱۱ نفر افزایش یافته است. در رژیم گذشته وجود مستشاران آمریکایی و اروپایی و نزدیک به یک میلیون کارگر خارجی در ایران نیز معضل مسکن را تشدید می‌کرد. در حال حاضر نیز هر چند که به برکت انقلاب اسلامی تقریباً همه مستشاران و کارگران خارجی از کشور اخراج شده‌اند، ولی وجود بیش از ۱/۵ میلیون نفر پناهنده افغانی و نزدیک به ۲۰۰ هزار نفر ایرانیان رانده شده از عراق در تشدید نیاز به مسکن اثر زیادی داشته است. (آمارها ظاهراً غیررسمی و مربوط به زمان تنظیم گزارش فوق بوده است).

* حرکات داخلی جمعیت در ایران

مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، بخش جمعیت‌شناسی، دانشگاه تهران، آبان ماه ۱۳۳۵
مبنای مطالعه حرکات داخلی جمعیت در ایران که در نشریه فوق مورد بررسی تحلیلی قرار گرفته است، ارقام سرشماری سال ۱۳۳۵ می‌باشد. در این تحقیق فقط به مقایسه دو عامل «زادگاه» و «محل اقامت» افراد توجه شده است. پدیده‌ای است این اطلاعات اگر با نتیجه آمارگیریهای دیگری مانند سرشماری آبان‌ماه ۱۳۳۵ مقایسه و مورد سنجش قرار می‌گرفت ارزش مطلب افزونتر می‌شد. گزارش حاضر در سه بخش اصلی تهیه شده است. در بخش اول چگونگی کمی حرکات جمعیتی و جمعیت شهرنشین و روستانشین آورده شده است.

بنا به این سرشماری در سال ۱۳۲۵ جمعیت شهرنشین ۵/۹۵۳/۵۶۳ نفر (۳۱/۴۰ درصد) و در سال ۱۳۴۲ جمعیت شهرنشین ۷/۵۲۳/۲۰۶ نفر (۳۳/۲۹ درصد) بوده است که در طی ۷ سال میزان شهرنیشینی ۲/۰۹ درصد افزایش داشته است.

در بخش دوم این مطالعه، حرکات مکانی با بعضی پدیده‌های جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی سنجیده شده است تا از طریق بررسی بعضی از مسائل مربوطه، وضع اقتصادی و اجتماعی مهاجرین معلوم شود. در این قسمت عوامل جاذبه شهرها مانند تمرکز صنایع، تمرکز اداری و اقتصادی، تمرکز فرهنگی، کشش و جاذبه شهر و علل مربوط به اوضاع روستاها از قبیل بیکاری پنهان در روستاها، فرایط نامساعد اجتماعی و اقتصادی و حرکات داخلی جمعیت در کل کشور و در سطح استانها مطالعه شده است. بخش سوم، رابطه‌ی حرکات داخلی جمعیت با برخی از خصوصیات مهم جمعیتی، اقتصادی مانند کشاورزی، صنعت، خدمات و مزد مورد بررسی قرار گرفته و جداول مربوط به هر یک به طور کامل آورده شده است.

* جامعه‌شناسی اسکانهای روستایی در جیرفت (کهرنشینان روستاهای جیرفت)

مهندس جواد زاهدی مازندرانی با همکاری گروه تحقیق، مرکز تحقیقات روستایی وزارت کشاورزی و عمران روستایی - تیرماه ۱۳۶۰ - تعداد صفحات ۱۱۲
هدف از انجام این تحقیق بررسی آبدیهای نویسی است که در منطقه جیرفت از طریق واگذاری زمین، آب و موتور پمپ به پاره‌ای از عشایر و خوش‌نشین‌ها، تشکیل شده است. گزارش حاضر ضمن شرح اسکانهای نوین که اصولاً خود جوش بوده‌اند به بررسی شناخت منطقه و ریشه‌یابی مسأله اسکانهای نوین در جیرفت پرداخته و براساس نتایج حاصله از انجام این تحقیق، پدیده اجتماعی مهاجرت در آن منطقه را ناشی از علل چون فقر مزمن، توسعه ناموزون دهستانهای منطقه، وضع خاص آب و هوایی، فشارمالکین و زمین‌داران بزرگ و فراهم بودن امکانات کار و اشتغال در برخی از نقاط دیگر دانسته است. سیاستهای عمرانی شاه و آبادی او در منطقه، روند گسترش واحدهای سرمایه‌داری ارضی، خلع بدتریبی از دهقانان، فراهم شدن امکانات کار در شهرها در پی رونق کاذب اقتصادی، جاذبه‌های مهم خارج از منطقه (نوب آهن کرمان، اصفهان، مس سرچشمه و کار در شهرهای استان ساحلی و شیخ نشین‌ها) نیز از دیگر عوامل مهاجرت در منطقه بوده‌اند.

به اعتبار این دلایل، پدیده مهاجرت در این منطقه قبل از هرچیز ناشی از تغییرات ساختاری در اقتصاد منطقه است. ساخت جدید برای استحکام و پایداری، ناگزیر از ایجاد تعادل حیاتی و تجدید توزیع جمعیت در کل منطقه بوده است و مهاجرت در واقع بازگویی روند ایجاد تعادل نوین و توزیع جدید جمعیت در منطقه است.

* پژوهش آماری برای ارائه سیمای مهاجران در تهران و تبریز

شهاب مرحوم - مکتب مسیحی - دبیرخانه شورای نظارت بر

گسترش شهر تهران، مؤسسه کار و تأمین اجتماعی با همکاری اداره کل آمار نیروی انسانی وزارت کار و امور اجتماعی، سال ۱۳۵۶، تعداد صفحات ۶۵۲

گزارش حاضر به منظور تحقیق در مورد جمعیت شهر تهران و اتخاذ سیاست‌های مناسب در این زمینه تهیه شده است. طراح این تحقیق دبیرخانه شورای نظارت بر گسترش شهر تهران بوده است که در سال ۱۳۵۲ انجام یک پژوهش آماری را برای شناخت چگونگی مهاجرت به تهران و تبریز ضروری تشخیص داده و این تحقیق با همکاری وزارت کار و امور اجتماعی به انجام رسیده است. باتوجه به نقایح بدست آمده از تحقیق فوق از ۵۰۰۰ خانوار مورد آمارگیری در تهران ۲/۲۲۸ نفر (۸۲/۵۶ درصد) از رؤسای خانوار مهاجر و ۷۷۲ نفر (۱۵/۴۴ درصد) غیرمهاجر (متولد تهران) بوده‌اند. در حالیکه از ۲۰۰۰ خانوار مورد آمارگیری در شهر تبریز ۱/۱۲۲ نفر (۵۶/۱۵ درصد)

از رؤسای خانوار مهاجر و ۸۷۷ نفر (۴۳/۸۵ درصد) غیرمهاجر (متولد تبریز) بوده‌اند و همچنین در روستاهای «شهراب» و «تازه کنده» از ۶۸۵ خانوار که سرشماری شده‌اند، فقط ۱۵ نفر از رؤسای خانوار (۲/۱۹ درصد) مهاجر بوده‌اند. مهمترین مناطق مهاجر فرست به تهران، دهات و شهرهای استان مرکزی و زنجان و سمنان و پس از آن استانهای آذربایجان شرقی و غربی بوده‌اند و در مورد مهاجرین به شهر تبریز عمده مهاجرین (۹۵/۹۰ درصد) متولد دهات و شهرهای دیگر آذربایجان شرقی و غربی بوده‌اند و ۱/۲۵ درصد نیز از نواحی زنجان و سمنان و استان مرکزی به این شهرها مهاجرت کرده‌اند.

* بررسی مسائل و نیازهای کودکان و جوانان، تصویری از محیط زندگی کودکان و جوانان مناطق حاشیه نشین شهری

علی حاج یوسفی - مدیریت بهداشت و رفاه اجتماعی سازمان برنامه - دیماه ۱۳۵۰ - تعداد صفحات ۶۰
گزارش حاضر ضمن بررسی مهاجرینی که در حاشیه شهرهای بزرگ زندگی می‌کنند، اصولاً پدیده حاشیه نشینی را زائیده ناهماهنگی شالوده‌های اجتماعی و اقتصادی جوامع شهری و روستایی و تشدید تناقضات و نابرابریهای طبقات و قشرهای اجتماعی دانسته و اذعان دارد که در اکثر کشورهای پیشرفته، حاشیه نشینی مولودنابرابریها و تبعیضات نژادی است.

عمده مطالب این گزارش عبارتند از: توسعه شهرنشینی و پیدایش گروههای حاشیه نشین، مسائل گروههای حاشیه نشین، وضع مسکن، وضع تغذیه و بهداشت، آموزش و سواد، اشتغال و درآمد، فرهنگ ویژه جوامع حاشیه نشین و ارزیابی کلی از کوی نهم آبان تهران و بالاخره ارائه پیشنهادات.

نویسنده در بخش مربوط به توسعه شهرنشینی، افزایش جمعیت شهرها را معلول دو عامل طبیعی و اجتماعی می‌پندارد.

- عامل طبیعی که جمعیت ایران حدود ۲ درصد در سال افزایش نشان می‌دهد که خود ناشی از پاتین آمدن میزان مرگ و میر و ثابت ماندن میزان باروری و ولادت است.

- عامل اجتماعی مهاجرت روستائیان به شهرها که خود نیز معلول عوامل «فشار» و «کشش» می‌باشد.

* بررسی مهاجرت زارعین روستاهای شهرستان همدان و اثرات آن در نحوه استفاده از اراضی مزروعی

دفتر تحقیقات روستایی و ارزشیابی فعالیت‌های رفاهی مرکز تحقیقات وزارت کشاورزی و عمران روستایی، بهمن ۱۳۵۶، تعداد صفحات ۱۱۵

حساب از انجام تحقیق پدید آمده مساحت کیفیت و کمیت مهاجرت زارعین، علل و عوامل مؤثر و اثرات و عواقب ناشی از مهاجرت زارعین به ویژه از نظر بهره‌برداری از اراضی مزروعی در روستاهای مورد مطالعه شهرستان همدان است. این تحقیق که در ۱۷ روستای شهرستان مذکور انجام شده، به نحوی است که در هر یک از بخشهای ششگانه شهرستان همدان ۲ الی ۳ ده مورد مطالعه قرار گرفته و در هر ده حداقل ۲۰ درصد از کلیه زارعین آن به طور تصادفی انتخاب و مورد پرسش و مصاحبه قرار گرفته‌اند. بر طبق نتایج حاصله از این تحقیق میانگین اراضی مزروعی زارعینی که در قبل و بعد از اصلاحات ارضی مهاجرت کرده‌اند، از میانگین اراضی مزروعی زارعینی که در دهات روستاها سکونت دارند کمتر است.

۶۵ درصد مهاجرینی که پیش از اجرای اصلاحات ارضی مهاجرت کرده‌اند به تهران و ۲۶ درصد به همدان رفته‌اند. از گروه مهاجرین بعد از اصلاحات ارضی ۴۵ درصد به همدان، ۳۱ درصد به تهران و بقیه به شهرهای کوچ کرده‌اند.